

ralt Järvamaal Aegviidu—Tapa—Amb-la—Järva-Madise vahelisel alal, tungides eriti taimkattesse ja taimetihedadesse. On ju see kant Luntsu sõnul huvitavamaid alu taimkattelt, sest siin vaheldub kõrge liivaküngas niiske aasaga, soo ja raba liivandmõnne ning see vahelduvus maa pinnas marab esile ka vahelduva taimestikku.

Noor koolmeister märkis haruldaste taimede leiukohti ning avaldas need ka ajakirjades „Loodusevaatlaja“ ja „Eesti Loodus“.

Agara õpetajana suutis Lunts ka oma õpilastes äratada huvi looduse vastu. Ühe tema õpilase mälestustest: *Väga hinnatud on tema kodu-uurimislükud tööd, loodusvaatlused. Sedasama püüdis ta ka meisse istutada. Ta jutustas meile igal võimalikul juhul loodusest, aina näitas igasuguseid taimi. Kevaditi koristamise koolimaja ja majapidamishoonete tagust metsa. Seal noore sega-, põhiliselt siiski männimetsa all näitas ta meile näiteks maapäiklik, mida ma varem ega hiljem näinud pole. Ja igal kevadel viis ta meid matkale. Terve kool ootas neid päevi, mil ühel kevadel jõudime välja Tarvasjõeni, teisel Jäne-da Lipumäele.*

Koolmeisteri ümber koondus entusiastide ring — ÜENÜ Albu-Risti osakonna noorsoolased, kes vaatlesid koduümbruse loodust. Koos sooritati pikemaid ja lühemaid matku koduümbruse lähemaks vaatlemiseks. Jälgiti linnu, kaardistati haruldaste taimede leiukohti, koguti andmeid kaitset vajavate looduse üksikobjektide (rändrahnud, puud) kohta, valmistati kogusid jne.

Suvistest matkadest on sündinud ka Luntsu pikemad loodusteemalised artiklid, nagu „Matk Tartusaarele“, „Kakerdaja rabal“, „Kodru rabal“, „Punamägedele“. Ta tundis ennast hästi, kui sai hüppata jalgrattale, et liikuda vastu tundmatule, uuele ja huvitavale. *Kuhu siis nüüd? Seekord vaid kodunurka. Mulle ei anna rahu need järved seal Järva-Madise kiriku taga. Olen neid vaa-delnud 1-verstalisel kaardil. Päris suured on nad soometsade põues. On nad pruunid rabajärved laugastega või kihab siin looma- ja taimelu?*

Neis matkakirjeldustes on väga emotsionaalselt edasi antud pildid kõrvemaastikust, paiga koduloost ja täpsem ülevaade taimekooslusest s.h. ka haruldastest taimedest.

Luntsu rahutu matkajaveri viis teda võimalusel ka kodunurgast kaugemale.

Ma tahaksin näha uusi taimeriigi esin-dajaid, tahaksin näha selliseid taimi, mil-lede leidmine paneb vere kiirelt tuksu-ma, millede nägemine võtab vilegi välja.

Eriti tõmbas noort loodusuurijat kodumaa lääneossa, kus teadagi haruldaste taimi tihedamalt. Sellistel matkadel kogutud taimedega täiendas ta oma herbariumi ning avaldas ajakirjades „Loodusevaatlaja“ ja „Eesti Loodus“ matkalt kogutud botaanilisi märkmeid või pikema kirjutise.

Matkakirjeldustele ja märkmetele lisaks on Lunts avaldanud pikemaid uurimuslikke töid Põhja-Eesti vallselja-kute taimkattest, Jänijõe uhtlamm-metsast, ja sinilille alaliikidest ja vormi-dest.

Luntsil jätkus silma ja kõrva kogu ümbritseva looduse jaoks. Väga palju tähelepanekuid on ta teinud lindude kohta. Pikemalt on ta kirjutanud kot-kaste, toonekurgede, punarind-kärbse-näpi (praegu nimetatud väike-kärbse-näpp), musträsta, rohelise lehelinnu, siniraa ja jällinnu esinemise kohta. Peale lindude on ta veel kirjutanud looma-dest, liblikatest ja huvitavast maa-алу-dest seenest - hirvepähklist.

Lisaks looduse uurimisele kirjutas Lunts metoodilisi materjale koolile.

Ta avaldas ajakirja „Eesti Kool“ 1939. ja 1940. aasta numbrites kirjutisi lindude tundmaõppimiseks pealkirjade all „Meie sulissõbrad talvel“ ja „Meie sulissõbrad kevadel“ ning ravimtaimede kogumiseks ja kasvatamiseks pealkirja all „Ravimtaimede kogumisele ja kasvatamisele kooli kaudu“.

Kuna Teet Lunts oli ise pikemat aega toimetanud fenoloogilisi vaatlusi ja ühtlasi äratanud nende vastu huvi ka õpilastes, andis ta välja noorele loo-dusvaatlajale mõeldud raamatu-vaat-lusvihiku „Vaatlusi kodukoha loodusest“. Väikese kohandamisega on see loodussõbrale väga vajalik vaatlusvihik ka tänapäeval kasutatav.

Õpetajate teadmiste täiendamiseks korraldasid 1939. aastal Tapa Õpetaja-te Ühing ja ka Järva Maakoolivalitsus koos Järvamaa Õpetajate Liiduga 2-3-päevalisi taimede tundmaõppimise kursusi, mida juhatas Teet Lunts.

Oleme tänulikud, et Teet Luntsu

tehtud uurimistööd on võimalik meil ka praegu kasutada. Isiklikult olen tema botaanilisi andmeid kasutanud 1994. aastast alates. Huvitav on tema märkmeid võrrelda 60 aasta möödumisel. Näiteks 1995. aasta suvel Suur-Kalajärve öötsikult soohilakast leides oli mul küll selline tunne, et see on seesama hiilakas, mida ka Lunts oli leidnud. Muidugi järgmisel korral tähelepanelikumalt vaadates leidsin veel 2 öitsvat ja 2 vegetatiivset eksemplari. Samas paigas on ka kollast kivirikku. Seda ei tea, kas ja kui palju teda just selles kohas enne kasvas (nimelt ei ole Lunts nii täpselt seda kohta kirjeldanud), kuid praegu kasvab seal ca 100 eksemplari kollast kivirikku. Teistest kaitsealustest taimedest pole veel õnnestunud leida koldjat selaginelli. See lubjarikka soo pisike taim võib soo kui-vendamise tagajärjel hävinud olla või on harjumatu silmale lihtsalt märkamata jäänud. Lootusetu on leida võsu-liivisibulat, kuna pole enam seda vall-seljakuuti, kust Lunts teda leidis. Samuti on leidmata lamav ristik, mille kasvukoht on teede remondiga nähta-vasti hävinud. Kahju, et kadunud on sellised mitmete haruldaste taimede kasvukohad nagu sooheinamaad, puisniidud, põlluküngad. Vaatamata sellele on õnnestunud leida hoopis mõningaid haruldasi taimi, mida Luntsu märkme-tes ei ole. Põhiliselt on need kätalised. Enam-vähem samas piirkonnas, mille taimestikku Lunts uuris, kasvab praegu 23 liiki kätalisi. Varasemad andmed on veel kahe liigi esinemise kohta.

Teet Lunts jääb meelde inimesena, kes pühendas oma lühikesel elu kodu-nurga looduse uurimisele ja kaitsmisele, saadud teadmiste edasiandmisele oma õpilastele, kolleegidele ning tule-vasitele põlvetele. Lõpetuseks Teet Luntsu juhis:

Kui me igapäevase töö juurest kas või pühapäevaks astume loodusesse, kuulata-me metsade kohinat, vaatleme vetemängu kosel, kustutame janu vooliseva allikavees, karastame end ujudes jões või järves, pea-tume tugeva põlistamme all, ronime kõr-gete rändrahnude otsa või tõuseme üles mäerinnakule. või laseme laulikuga lendu hüüde: siin on ilus elada! — siis tunneme, kuidas meisse hoovab osake selle suure loo-duse ilust, kuidas muutume meiegi seesmi-selt ilusamaks.

Teet Luntsule avaldati austust tema mälestuspäeval 2. detsembril 1997 Albu koolimajas. Ettekannetega esinesid Age-Li Liivak („Teet Lunts — õpetaja ja seltskonnaelu edendaja“) ja Ester Valdvee („Teet (Julius) Lunts — loodusuurija“). Järgnesid sõnavõtted. Laulis Albu Põhikooli lastekoor Kaja Oja juhatusel, Teet Luntsu luulet luges Õile Kalme. Võis vaadata näitust. Pärast kohvilauada asetati lilled Teet Luntsu hauale Ambla kalmistul. Auküüalisenä viibis kohal Elo ja Teet Luntsu tütar Marju Pontus.

TEET LUNTS 2.12.1902—31.07.1941

Ja ilus on kodugi, kui oskad näha, leida „sinilindu“. Ilus on Järva põhjanurk. Vaatled kodunurka, nagu oleksid matkanud siia kusagilt kaugelt, küsid, kirjeldad, pildistad...

Jul. Lunts

Teet (Julius) Lunts sündis Nõmküla vallas Roosnas. Põhihariduse sai Amblas, kus 1924. aastal lõpetas Ambla ühisgümnaasiumi.

1924/25. aastal õppis Tallinna pedagoogilistel kursustel. Õppetöö tulemuseks oli algkooli õpetaja kutsetunnistus. Praktika sooritas Julius Lunts Albu 6-kl. algkoolis.

1.04.1927 vabastati J. Lunts Albu kooli õpetaja kohalt seoses kaitseväkke minnekuga.

1.08.1928 asus tööle Risti algkooli juhataja kohusetäitjana.

1.12.1931 registreeriti Risti algkooli juhatajaks.

1.08.1938 suunati Seidla algkooli juhatajaks.

Julius eestistati Teeduks.

8.07.1939 abiellus Teet Lunts endise kolleegiga Risti algkooli päevilt.

Teet Lunts mõrvati 31.07.1941, olles kutsutud oma abi-kaasa ja pisikesel tütre juurest venelastele tõlgiks.

Kilde „Vargamäe“ suurpäevilt

Jul. Lunts

Tunne iseenast, ütles Kreeka mõt-
tetark Sokrates. Tunne iseenast ja oma
kodu, oska näha seda, liisame.

Jõuad suvisel matkal teetoomust
kaetuna kaardile märgitud sihtpunkti,
jõuad Sinimägedele, Vargamäele, Mu-
namäele või kõrgele pankrannikule ja
naudid aplalt kena vaadet ümbrusele.
Kohapealsed elanikud löövad käega,
see neile nii tavaliseks saanud ümbrus.
Alles võõra tulles avanevad neilgi sil-
mad.

Kordub sama meilgi. Oleme harju-
nud oma künkliku loodusega, kust
vaevakase- ja männirabast kerkib soo-
saar, uhke lehtsaluga, kust leiame kas-
ki, haabu, pärmi ja tammigi. Taga soo-
de ja rabade, või nende keskel kollend-
avad viljapõllud — servil kükitavate
elamutega. Seda vahelduvat värvirik-
kust! Ronitagu vaid kord Albu Keldri-
mäe vaatetorni või peatatagu Rummus-
saare teel suure männi juures.

„Näh, jah, ei teadnud enne tähele-
gi panna, eks siin ole ju küllalt saanud
käia,“ ütles üks Tammsaare talude
naabreist A. H. Tammsaare monumen-
di avamisapäeval kirjaniku kodupaika
korraldatud ekskursionil puhul, kus

kiideti siinset omapärist loodusilu.

Avanes meilgi Tammsaare teoste
läbi me kodunurga looduse ilu ja olu,
kus tehakse väsimatult tööd ja võidel-
dakse töö ja õiguse eest.

Ootasime ju kõik pikisilmi monu-
mentaalsete teoste „Tõe ja õiguse“ loo-
ajat A. H. Tammsaaret tema suurpäeval
30. augustil Alpu — oma kodunurka,
Vargamäe töökangelaste järglaste sek-
ka. Kuid tagasihoidlik kirjanik, kes ise-
gi paljudele kaasagsetele jäänud sule-
tud raamatuks, põgenes austusaval-
duste eest, nagu seda varemailgi ta juu-
beliaktuseil. „Mis teha selle isemeelikuga,
kes on nii tagasihoidlik oma isiku
nähtavale nihutamiseks. Elu löödud ar-
mid hakkavad kiitussõnust valutama,“
ütles prof. G. Suits peokõnes.

Kirjanik B. Linde märkis peolauas,
et see Tammsaare loomulik tagasihoid-
likkus on ta suurus. Ta ilmumine sel-
listele austusaktustele oleks enda tús-
samine.

Lohutuseks oli kirjaniku tevitus
Narva-Jõesuust neile kõigile, kes olid
tulnud kokku töö ja õiguse nimel.

„Kas see on ka sündinud lugu?“
küsis me lugeja sageli raamatukoguju-
hatajalt.

Kirjanik Tammsaare on lugeja ette
seadnud suurromaan, mille sündmus-
tik ja tüübid on võetud me kodunur-
gast. Selles võime veenduda ise. Leiame
Tammsaare Väljamäe — Vargamäe
(mille nimetus saadud nähtavasti Aeg-
viidu juurest, kus kirjanik Koitjärvel
oma vanema venna juures varem pea-
tus), kahe taluga, soosillaga, loodheina-
maaga ja veerikka Jägala jõega.

Kaugelt paistab Madise kirikutorn,
kostab kellahelin, millel nii sügav mõju
karjapoisile. Ja alevikust leiame endise
kõrtsi (praegune seltsimaja), kus ärple-
sid Vargamäe Andres ja Pearu. Ja nen-
de „vägiteod“ liiguvad rahvasuus —
kangemad kui lubab trükimust.

Me koduvald on rikas aimest, mida
on kasutanud kirjanikud oma suurro-
maanide loomiseks. Kautla „Tondi los-
si“ lood on kasutanud kirjanik Andres
Saal, prohvet Maltsetvi tegevusest löi
Eduard Vilde oma suure ajaloolise ro-
maani, kirjeldades läinud sajandi usu-
list liikumist ja selle kõrvema reaalelu
tõelise pildi andis suurejooneliselt kir-
janik A. H. Tammsaare.

„Lõke“ nr. 5 (8), oktoober 1936

